

ברכות לח

משה שווערד

1. ספר מגן אברהם על או"ח סימן קסה:

(מ) קמח ומים. ובלילתן רכה מאד כמ"ש ס"ח. ומ"מ אותן שאופין בדפוס ברזל אע"פ שהן מכונסין בדפוס שקורין בפראג ואפלטק"ס מ"מ כיון שהן ריקין דקין מאוד אחר האפייה אפי' קבע עליהו לא הוי קביעות ומברך במ"מ (של"ה ב"ח):

2. תוספות מסכת ברכות דף לח עמוד א

מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה - וכן ניל"ש אי קבע סעודתיה עליה מברכין עליה המוציא וכן צוה הר"מ בפורים שקובעין סעודתן עליהן לברך המוציא בפת תחלה כדי לפוטרו מברכה שהיה מסופק אי הוה קביעותיהו קביעות או לא.

3. צל"ח מסכת ברכות דף לח עמוד א

כמאן כהאי תנא וכו'. והא דנקט מר בר רב אשי זוקא דובשא דתמרי ולא קאמר סתם כל מי פירות מברך עליהן שהכל נהיה בדברו. נראה דלרבנותא קאמר דובשא דתמרי, דלא תימא דבש דכתיב בקרא היינו דובשא דתמרי. ועיין בחידושי רשב"א וברא"ש, ולפירוש בה"ג יבואר בדברי התוס'.

4. תוספות מסכת ברכות דף לח עמוד א

האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל - וכן משקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויצהר כדאמרינן גבי ערלה ולאפוקי מה"ג שפירש דמירי שנתן לתוכן מים ושכר דידן אע"ג דשמא יש בהו כזית בכדי אכילת פרס לא מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא שהכל ואפי' לרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות הכא לא הוי בהו ממש שעורים [1] ואין שכר אלא טעמא בעלמא [2] ועוד משום שיש בו עלויה אחרינא בפת [3] ועוד בשתיה אומר שהכל.

5. תוספות פסחים דף כד/ב

אלא הכא משום דזיעה בעלמא הוא - תימה לר"י דבהעור והרוטב (חולין קכא. ושם) יליף מקרא דאין חייב משום ערלה אלא על היוצא מזיתים וענבים דגמר ערלה פרי פרי מבכורים ובכורים מתרומה ובתרומה כתיב תירוש ויצהר אם כן אמאי איצטריך למימר הכא זיעה בעלמא הוא וי"ל דהא דאיצטריך למילף התם פרי פרי מבכורים לאו למעוטי שאר משקין איצטריך דמן הדין אפילו תירוש ויצהר לא היה ליחשב למשקין פרי דזיעה בעלמא הוא כדאמרינן הכא והתם איצטריך למילף שנחשוב משקה של תירוש ויצהר כמו הפרי והשתא א"ש הא דאמר בשמעתי דזיעה בעלמא הוא דמהאי טעמא הוא דשמעינן דמשקה אינו כפרי מיהו תימה אמאי אמר דזיעה בעלמא הוא והא טעם כעיקר דאורייתא:

6. תוספות מסכת ברכות דף לח עמוד א

והא תנן כל האוכלין וכו' - דמשמע מדנקט כל האוכלין דאפי' כל שעקרו לרפואה כיון שראוי לאכילה שפיר דמי מדנקט כל ומסיק הגמרא וצריכא דרב ושמואל דפשיטא דמתניתין שריא אף על פי שעומד לרפואה אבל דרב ושמואל אשמעינן דלא נימא כיון דעקרו לרפואה לא לברך עליה כלל קא משמע לן כיון דמתהני מיניה בעי ברוכי ומכל מקום לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות ואם כן כל דבר שיש בו מחמשת המינין ואינו עשוי לסעוד כי אם לשתות כגון שכר וכיוצא בו מברך שהכל וכהאי גוונא פסק בה"ג והלכתא שתייתא עבה מברך בורא מיני מזונות קלישתא מברך שהכל ואף על פי שלרפואה נעשית היכא דאית ליה הנאה מיניה מברך.

7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף לו

כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן, אע"פ שהם קשים (קיו) מב לקצת [ל] בריאים ומוכחא מלתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי; (קיה) וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה. ודוק! מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, * (קיט) אבל אם (קכ) אין לו שום מג מיחוש, מותר. הגה: * <כה> וכן (קכא) אם נפל מד למשכב, שרי (ב"י).

8. משנה ברורה סימן שכח

(ק"ז) לקצת בריאים - צ"ל דברים וכלומר [פד] אע"פ שהדבר הזה מזיק קצת לשאר אברים שבגוף כגון הטחול שיפה לשיניים וקשה לבני מעיים וכה"ג וא"כ מוכחא מילתא שעושה כן לרפואה לשיניים דאל"ה לא היה אוכל כיון שהוא מזיק למעיים אפ"ה שרי דמ"מ אוכל הוא:

(ק"ח) וכל שאינו וכו' בריאים - ומפני זה [פה] אסור לשתות משקה המשלשלין כגון לענה וכיוצא בו [רמב"ם] אם לא [פז] שמצטער וחלה כל גופו עי"ז או שנפל למשכב [פז] אפילו הוא חולי שאין בו סכנה שרי וכדלקמיה בהג"ה:

(ק"ט) אבל אם וכו' - והיכא דיש לו שום מיהוש אפילו הוא אוכל ושותה לרעבון ולצמאון אסור [א"ר וכו"מ בטור] והטעם דכיון דהוא חולה וזה הוא רפואתו יאמרו שלרפואה עושה זה ועיין בבה"ל:

(קכ) אין לו שום מיהוש - דהיינו שאוכל ושותה לרעבון ולצמאון [מ"א בשם הטור] אבל אם הוא עושה לרפואה [פח] דהיינו כדי לחזק מזגו כתב המ"א דאפילו בבריא גמור אסור:

9. ספר שפתי חכמים

קאמרי לטו וכי: דאדם גדול הוא ונקי זנכות. פי' דחס זנכותו של אדם ניכר אם הוא אדם גדול. ותשכיל וחדע לפי ספיי הנרכות מוליסין ניזלי סקדושה מן ס'דומס ליומח סיי, וניחוספין על סיעור קומח אדם הוא סיי מידנה, לכן הנקי זנכות הוא אדם גדול (מנ"ס):

10. רא"ש על פסחים פרק ראשון - סימן י

מאי מברך רב פפי משמיה דרבא אמר על ביעור חמץ... ופתח ואמר מוציא לחם מן הארץ אמר זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא בשלמא אי אמר לן המוציא אמר לן טעמא ואשמעינן הלכתא אלא אמר מוציא מאי קמ"ל במוציא כ"ע לא פליגי אלמא שצריך להשמיענו חדוש בברכותי ולכך נהגו לברך על ביעור חמץ לאשמעינן דגם זה להבא משמע ושלא יטעו לומר דעל ביעור לשעבר ואם בירך כך לא יצא.

11. תוספות מסכת ברכות דף לח עמוד ב

והלכתא המוציא וכו' - ואע"פ דבמוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע ובירושלמי מפרש טעמא כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא ואע"ג דבלחם מן נמי איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב (תהלים קד) מצמיח הציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ ועל כן יש לבצוע בשתי ידיו בעשר אצבעות נגד י' תיבות שבמקרא זה.

12. ריטב"א [קוק] ורשימות שם

[לח, ב] והלכתא המוציא כרבנן²²⁸. ומשום הכי איצטריכין למיפסק כרבנן, משום דבמוציא כולי עלמא לא פליגי²²⁹. ואפ"ה המוציא עדיף בהא משום דמשמע עבר והוה ועתידי, והחטה הוא ממיני זרעים שיוצאין תדיר, מה שאין כן בפירות אילן שאין פירותיהן יוצאין אלא מזמן לזמן, ושייך לברוכי עלייהו בורא ולא הבורא²³⁰, דאין צומחין תדיר [כמו זרעים] ואחר שבפירות האילן תקנו בורא, בפירות האדמה נמי, תקנו גם כן בורא, דלא לאיפלוגי בפירי. אבל

13. ספר שערים מצויינים בהלכה

הקשה הרשב"א אמאי לא מברכינן על היין הבורא פרי הגפן כמו גבי פת וולפי קושיתו משמע דלא ס"ל כטעם הירושלמי. ובסמיכת חכמים (קדושה וברכה) הסביר הקושיא, דבפת כיון דנשתנה לעילויא נשתנה ברכותיו, לכן מברכינן בה"א הידיעה, לשון חשיבות, ולכן מקשה דוקא גבי גפן דהוא ג"כ נשתנתה לעילויא, והו"ל לברך בה"א להורות על חשיבותו וזה לא שייך בשאר המינים דנשתנו לגריעותא, ויתירץ דלא שייך לומר הבורא בה"א דמשמע זאת היתה בריאתו, דזה אינו, כיון דנשתנה, דהבריאה המה הענבים, ואין מברכינן שברא מהגפן, משא"כ גבי פת חטה דנקרא לחם דכתיב "להוציא לחם מן הארץ" ונקט לשון הקרא. ועי' בשטמ"ק (ד"ה והלכתא) דבפירות האילן שאין פירותיהן יוצאין אלא מזמן לזמן, מברכינן בורא ולא הבורא דאין צומחין תדיר, משא"כ החיטה שהוא ממיני זרעים שיוצאין תדיר, ולכן

מברכינן המוציא, דמשמע עבר והוה ועתיד, וכיון דבפירות האילן תיקנו בורא, תיקנו נמי בפירות האדמה דלא לאיפלוגי בפירי. ולפי"ז מיושב קושית הרשב"א, וע"ע מה שהאר"ך בצל"ח.

[הקשה השבות יעקב (בספרו פאר יעקב) אמאי לא הביאו רבנן ראייה מהפסוק (אמור כב-לג) "המוציא אתכם מארץ מצרים", וכבר הוציא ווא"א לתרץ כמו דמתרץ ר"נ לעיל]. ויתירץ דאיכא לפרש הפסוק בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. וע"ע בצל"ח כאן.

14. מהר"ץ חיות מסכת ברכות דף לח עמוד א

גמרא המוציא לך מים מצור החלמיש. נ"ב על צל"ח דהקשה למה לא הביא מקרא דפ' אמור דכתיב המוציא אתכם מארץ מצרים ועל שו"ת שבו"י בסוף ספרו דתירץ משום דאמר' בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים ע"ש ולכאורה לפ"ז הראיה מא-ל מוציאם ממצרים לא יתכן ואפשר דמפ"ז דקדק רש"י וכשנאמרה פ' בלעם כבר יצאו היינו דדוקא לישראל מקרי הוה שבכל דור ודור חייב אדם לראות כאלו הוא יצא אבל בלעם שהיה נכרי א"כ מדבר רק על לשעבר:

15. ב"ח אורח חיים סימן קס"ד

... ומכל מקום קשיא קצת לאיזה צורך אמרו חכמים שיברך דוקא המוציא כיון דמוציא נמי שפיר דמי יברך מה שירצה והתוספות תירצו קושיא זו ומביאם ב"י ולפי עניות דעתי נראה דדעת רז"ל לברך המוציא דוקא כדי שיכוין המברך על לשעבר ועל להבא והיינו שיכוין שהוציא לחם זה מן הארץ לשעבר ויכוין גם כן שיוציא עוד לחם מן הארץ להבא לעתיד כדברי רז"ל (שבת ל ב) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מלת מן הארץ שנאמר (תהלים עב טז) יהי פסת בר בארץ וזה שאמר מברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא כלומר כיון דמדקדק לברך המוציא אף על גב דמוציא נמי משמע לשעבר מכלל דתלמיד חכם הוא ומכוין לברך על לשעבר ועל להבא על לשעבר כמשמעות פשוטו ועל להבא כמשמעות מדרשו שתוציא ארץ ישראל גלוסקאות מן הארץ וזהו שהזהירו רבינו ואמר ויכוין בברכתו למה שמוציא מפיו כלומר השתא דתקנו לברך המוציא כדי שיהא ניכר דתלמיד חכם הוא אם כן צריך שיכוין למה שמוציא מפיו והוא שיכוין על לשעבר ועל להבא שאם ישאלהו האיש מפני מה אתה מברך המוציא הלא מוציא עדיף טפי דכולי עלמא מודו דמשמע לשעבר ישיבהו דמברך המוציא גם על להבא ובזה ניכר דתלמיד חכם הוא ובזה מתיישב מאי דקשה אמאי הוצרך רבינו להזהיר כאן שיכוין למה שמוציא מפיו הלא בכל מה שיברך צריך שיכוין אבל למאי דפירשתי ניהא:

ולפי זה ניהא נמי הא דמברכינן על הלחם המוציא לחם מן הארץ כלישנא דקרא (תהלים קד יד) להוציא לחם מן הארץ ועל הפירות מברכים בורא פרי האדמה כלישנא דקרא (דברים כו ב) פרי האדמה והוא דבלחם שחיותו של אדם תלוי בו מברכינן על שעבר דמשקה הקב"ה ארץ ישראל בעצמו ובתחלה ומשקה אותה מי גשמים גשמי ברכה ורצון כדכתיב (איוב ה י) הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות וגם מברכים על להבא להוציא מארץ ישראל גלוסקאות וזה שאמר מן הארץ דפירושו ארץ ישראל אבל פירות שאין החיות תלוי בו מברך בסתם בורא פרי האדמה דמשמע כל פני האדמה אף חוץ לארץ דמשקה אותה על ידי שליח ואינה שותה אלא לבסוף ושותה מתמצית כדאיתא פרק קמא דתענית (דף י"א):

16. ספר נתיבות עולם א - נתיב העבודה - פרק י

באר פ"י ברכת המוציא וסדר האכילה ודברי תורה שעל שולחנו:

... ויש לשאול על הברכה שהוא מברך קודם אכילתו למה מברך **המוציא לחם מן הארץ**, ולא אשר **ברא** הלחם כמו שמברך שאר הברכות בורא פרי העץ וכך היה לו לברך אשר ברא הלחם. ועוד למה אמר מן הארץ ולא מן האדמה כמו שאר ברכות שמברך בורא פרי האדמה, ועוד קשה שאמר המוציא לחם מן הארץ והרי לא יצא הלחם מן הארץ כי לא היה לחם כי אם על ידי האדם שאפאן. ובמדרש (ב"ר פמ"ח) אמר רבי יצחק בתורה בנביאים ובכתובים מצינו הדהא פתא מזוניתא דלבא, בתורה ואקחה פת לחם וסעדו לבכם בנביאים סעד לבך פת לחם בכתובים ולחם לבב אנוש יסעד. וביאור זה כי הלחם הוא חיותו של אדם, ולכך שם לחם שייך על דבר שהוא נותן חיות לבריות, ולכך אמר הכתוב ג"כ (תהלים קל"ו) נותן לחם לכל בשר, ולשון לכל בשר משמע אף בהמה והרי אין בהמה והעוף אוכלים לחם הנאפה, אלא כי פירוש לחם דבר הסועד את הלב, וכל דבר שהוא פרנסה של בעלי חיים נקרא לחם. רק מפני כי הלחם הנאפה הוא סועד יותר כי לב האדם צריך סעד יותר, ולכך אין מברכין המוציא לחם רק על לחם הנאפה שהוא מיוחד אל האדם שהוא סועד לב האדם ומ"מ אף קודם שנאפה הוא סעדא דליבא רק שאינו כל כך סועד הלב כמו הלחם הנאפה, וכאשר נעשה לחם על ידי אפיה אז הוא סועד הלב לגמרי. וכי בשביל שהאדם הוא חורש וזורע ומשקה האדמה וממרח לא יברך על הפרי שהש"י בירך אותו, זה אינו רק כי עיקר הדבר מתיחס אל הש"י והאדם הוא עושה הכנה בלבד, אבל מכל מקום הש"י הוציא מן הארץ דבר שהוא סועד הלב ולכך יש לו לברך המוציא לחם מן הארץ. והפרש יש בין אדמה ובין ארץ כי אדמה נקראת אף אחר שנתלש קצת מן הארץ, כמו עפר שנקרא עפר ארץ אחר שנתלש, אבל ארץ לא נקרא רק כל הארץ ביחד אשר כלל הארץ יש לה קיום. ומפני כך הארץ היא מתיחסת אל הלחם, כי הלחם סועד הלב ונותן קיום לאדם ואין דבר שיש לו קיום כמו הארץ שנא' (קהלת א') והארץ לעולם עומדת....

ודבר זה יש לך לדעת עוד ולהבין, כי הארץ קיום הכל שהרי הארץ נושא הכל והיא מקום לכל הנבראים התחתונים, וכבר בארנו כי המקום נותן קיום אל הכל, ועיין למעלה (פרק ד') אצל הקובע מקום לתפלתו תמצא מבואר כי המקום נותן קיום אל הדבר שעומד בו, ולכך מן הארץ יוצא הדבר שהוא קיום וסועד הלב גם כן. רק שהאדם הוא מכין על ידי אפיה עד שיצא אל הפעל הסעד הזה, ולכך יש לברך המוציא לחם מן הארץ ולא מן האדמה.

... ועוד יש לך לדעת, כי מה שאמר המוציא לחם, רצ"ל כי הש"י הוא שמוציא לחם מן הארץ לגמרי, רק שהחטא של אדם גרם זה שאין יוצא הלחם מן הארץ בעצמו רק שצריך אח"כ תקון ובלא זה לא היה ראוי להיות מזון האדם, רק כי דבר זה גורם חטא האדם ואם לא היה החטא היה יוצא בשלימות:

ובגמרא בפרק במה מדליקין (שבת ל' ע"ב) יתיב ר"ג וקא דריש עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנא' יהי פסת בר בארץ לגלג עליו אותו תלמיד ואמר אין כל חדש תחת השמש נפק אחיו ליה כמיהון ופטירות. ורצה לומר לעתיד כאשר לא יהיה עוד קללת האדמה שהיה בשביל חטא האדם, אז תקבל האדמה השפע מן הש"י בשלימות הגמור והכל יהיה יוצא בשלימות עד שלא יהיה צריך שום תקון. ולפיכך תוציא הארץ גלוסקאות וכלי מלת, ועתה האדמה שנתקללה מן הש"י בשביל חטא האדם אינה מוכנת לקבל הברכה העליונה, אבל לעתיד שתפסק הקללה מן העולם אז תהיה הארץ מוציאה הכל בלי חסרון כלל. ומפני כי מצד הש"י אשר הוא משפיע בודאי הש"י מוציא לחם מן הארץ, רק שקללת הארץ גורם עד שצריך תקון כדכתיב בזעת אפיק תאכל לחם ואין מה שטורח ועושה רק מה שגרם חטא שלו. ובודאי אם לא הוציא דבר שהוא סועד הלב א"כ היה הלחם בריאה אחרת, אבל בודאי הש"י הוציא מן הארץ לחם כי גם דבר שיצא מן הארץ הוא סועד הלב, רק שקללתו גרם שצריך להיות לו טורח ויגיעה עד שהוא סועד הלב לגמרי, ולכך יש לברך המוציא לחם מן הארץ. ומה שמברכין המוציא ולא אשר ברא, כי אין זה נחשב בריאה כי כל בריאה דבר בפני עצמו והלחם נברא למזון האדם שהוא חיותו ולכך אין לו לברך בלשון ברא, אבל שאר דברים שאינם עיקר מזון האדם, נחשבים בריאה כאשר אינם עיקר מזון האדם. גם כי ברכה זאת נתקנה על שנתן לו הש"י מזונו, ואין מברך על הבריאה עצמה ולכך אין מברך המוציא

17. מדרש רבה בראשית פרשה טו פסקה ז

מה היה אותו האילן שאכל ממנו אדם וחיה ר"מ אומר חטים היו כד לא הוה בר נש דיעה אינון אמרין לא אכל ההוא אינשא פיתא דחטי מן יומי רבי שמואל בר ר' יצחק בעי קמי רבי זעירא א"ל אפשר חטים היו אמר לו הין א"ל והכתיב עץ א"ל מתמרות היו כארזי לבנון א"ר יעקב בר אחא איתפלגון רבי נחמיה ורבנן רבי נחמיה אמר המוציא לחם מן הארץ שכבר הוציא לחם מן הארץ ורבנן אמרי מוציא לחם מן הארץ שהוא עתיד להוציא לחם מן הארץ שנאמר (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ לפת ...

18. ספר תורת חיים על סנהדרין דף ע"ב

רבי יהודה אומר חטה היה. ואע"ג דעץ הדעת כתיב בב"ר פריך לה ומשני מתמרות היו כארזי הלבנון וצריך לומר דלאו חטה ממש היה דאם כן מאי כי טוב העץ למאכל דקאמר והלא חטה ממש אינה ראויה לאכילה אלא

פת חטין היה שהיתה הארץ מוציאה או גלוסקאות כמו שיהיה לעתיד: וכן איתא בבראשית רבה אתפליגין רבי נחמיה ורבנן רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ שכבר הוציא לחם מן הארץ ורבנן אמרי המוציא לחם מן הארץ שהוא עתיד להוציא לחם מן הארץ שנאמר יהי פיסת בר בארץ. פי' לפי שיסודו לומר בנוסח ברכת המוציא לחם מן הארץ ולא תיקנו לומר המוציא תבואה או דגן מן הארץ דלחם לא מיקרי עד אחר האפייה ואין הארץ מוציאה לחם אלא תבואה אלא לפי שקודם שחטא אדם היתה מוציאה גלוסקאות וכן לעתיד תוציא גלוסקאות ...

19. ספר הפלאה על כתובות - דף קיא עמוד ב

עתידה הארץ שתוציא גלוסקאות וכו'. יש לפרש מפני שזו שנתקללה האדמה קודם ודרדר תצמיח הוא בחטא אדם הראשון שנגזר עליו בזעת אפך תאכל לחם להיות לו כמה יגיעות כמ"ש חז"ל כמה יגיעות יגע אדם הראשון וכו' ולעתיד שיתוקן חטא אדם הראשון ובלע המות לנצח ממילא תתבטל קללה ההיא ותוציא גלוסקאות ...

20. ספר שפתי חכמים

עיי"ש. וברוך דקס י"ל דקטפס דיהן ז' ידיו ז' אלזבעיה על הפת נשעת זרחה, לומר דאף שינעתי נשתי ידי ז' אלזבעות, כלל זה הנני מודי דלא על קלחם לזדון, מה שאדם עושה נכחו ועוולס ידו לזדון, יחיי האדם, אלל הנני מודי ומנכך י' תינות הללו זח"י חמ"ה המוליל לחס מן הארץ. אי"נ לסויות גדול הנחכה מייגע כפו (כדלעיל ק' ע"ט), אי"נ להזכירו חס יגיע כפו חו"ט, ודלוי לזכך עלי, דל"כ נזל סאה ואפה פת ומנכך אינו אלל מנאץ:

21. תוספות מסכת ברכות דף לח עמוד ב

משכחת לה בתומי וכתתי - וא"ת והרי נראה לעינים דהבשול משיבחן וי"ל דהיינו בשביל הבשר והמלח שבתוכן ונראין הדברים שכל דבר שהוא כל כך טוב מבושל כמו חי וחי כמו מבושל כמו מיני קטניות וכן תפוחים יש להן ברכה הראשונה שכל כך שוין מבושלין כמו חייין ומטעם זה מברכינן נמי על היין מבושל בורא פרי הגפן שכל כך הוא טוב אחר הבשול כמו קודם לכן וקרא וסלקא וכתוב וכיוצא בהן שטובין יותר מבושלין מחייין כשהן חייין מברכינן עליהם שהכל ומבושלין ב"פ האדמה וכן אותן ערמוניות וחבושים שאינן ראויין לאכלן חייין כמו מבושלין בתחלה מברכינן עליהן שהכל ומבושלין בורא פרי העץ אך אותן ערמוניות שקורין לומיברד"ש מברך עליהן בורא פרי העץ אפילו בתחלה וכל דבר המתקלקל בבשולו כגון תומי וכתתי וכיוצא בהן כשהן חייין מברך עליהן בורא פרי האדמה ומבושלים שהכל כך נראה לרבינו יהודה ומיהו הרב אלפס פסק בשלקות דאשתני לגריעותא ע"י בשולן אומר בורא פרי האדמה כרב נחמן דאמר שלקות מברכינן עליהן בורא פרי האדמה דר' חייא בר אבא קאי נמי כותיה ובכל שלקות מיירי ר' חייא בר אבא אף אותן דמשתנים לגריעותא מדפליג להו גמרא אהדדי ר' חייא בר אבא ור' בנימין בר יפת ואגוז מטוגן בדבש מברך עליו בורא פרי העץ ואגוז עיקר.

22. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רב סעיף יח

על פלפל וזנגביל כשהם (פב) לה [כז] רטובים, בפה"א. הגה: כל הפירות שיודע בהם שהם עיקר הפרי, מברך עליהם בפה"ע; (פג) ושאינן עיקר הפרי, בפה"א; (פד) לו ואם הוא מסופק בו אם הוא עיקר הפרי או לא, (פה) בפה"א; ואם אינו יודע (פו) מה הוא, מברך שהכל (טור).

23. מגן אברהם סימן רב: לו

ואם הוא מסופק - היינו אחר שלמד אבל מי שלא למד לא יאכל עד שילך אצל חכם ללמדו ברכות (כ"ה בגמ' ובברטנורא וב"י ס"י ר"ד בשם הג"מ):

24. רמב"ם הלכות ברכות פרק ח הלכה י

בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא, ועל פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא, ועל כולם אם ע/ב בירך שהכל יצא, ואפי' על הפת ועל היין.

25. הגהות מיימוניות הלכות ברכות פרק ח

[ע] כפי זה יברך בכל דבר שהוא מסופק עליו וכן כתבו התוספות ומורי בשם ר"ח וה"ר יוסף ואפילו לכתחילה ואע"ג דתנן דוקא דיעבד הא נמי כיון דמסתפק ביה כדיעבד דמי

26. משנה ברורה סימן רב

(פד) ואם הוא מסופק - היינו אחר שלמד ואינו יכול לברר אבל מי שלא למד לא יאכל עד שילך אצל חכם ללמדו ברכות [גמרא]:

(פה) בפה"א - שאף אם הוא פה"ע יצא בדיעבד בברכת פה"א כדלקמן בסי' ר"ו:

(פו) מה הוא - היינו שמא הוא מין שברכתו שהכל:

27. מהר"ץ חיות מסכת ברכות דף לח עמוד ב

גמרא משום דבעינן טעם מצה וליכא. נ"ב אע"ג דקי"ל (פסחים קט"ו ע"ב) בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא טעם מרור בעינן וליכא משמע דלא בעינן טעם מצה י"ל כיון דבעי הש"ס ס"פ גיד הנשה אם אכילה בגרונו בעינן או אכילת מעיו בעינן ע"ש. ואע"ג דאנן קי"ל בכ"מ אכילת גרונו בעינן [1] אולם במצה שהונחה מצותו לאכול עם המרור ביחד אע"ג דמרור מבטל טעם המצה מ"מ נהי דנחסר הנאת גרונו גלי תורה דכאן סגי אכילה במעיו ומפ"ו בלע מצה יצא. משא"כ במצה שלוקה דאין כאן אפילו אכילה במעיים דכבר נשתנה לגמרי לכ"ע לא יצא ועי' רשב"א בחי' כאן

28. המאירי על מסכת ברכות דף לח/ב

... לענין מצה בפסח יוצאין ברקיק השרוי ובלבד שלא נימוח אבל אין יוצאין ברקיק המבושל ואפ"ל לא נימוח מפני שאין בה טעם מצה ובמרור אין יוצאין לא בשלוקים ולא בכבושים ולא במבושלים כמו שיתבאר במקומו [2] ואף על פי שאמרו בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא בזו ראוי לטעם מצה הוא וכל שראוי לבילה אין בילה מעכבת בו:

29. רבינו יונה על הרי"ף ברכות דף כז/א

משום דבעינן טעם מצה וליכא ותימה הוא זה הלשון שלא מצינו דבעינן טעם מצה אלא לחם עוני [3] ומפרשים רבני צרפת ז"ל דבעינן טעם מצה עניה וליכא וזו כיון שהיא מבושלת הויה לה מצה עשירה:

30. פני יהושע על ברכות - דף לח ע"ב

בגמרא ואני אמר במחלוקת... אמנם לענ"ד נראה דאין צורך לפרש כן דבלא"ה הא דקאמר הכא דבעינן טעם מצה אין הכוונה דבעינן טעם מצה ממש דהא ודאי ליתא כמ"ש רבינו יונה ז"ל דתימה הוא זה הלשון שלא מצינו דבעינן טעם מצה ועל זה כתב בשם רבני צרפת ז"ל דבעינן טעם מצה עניה וליכא דזו מצה עשירה היא. [א] שאיני כדאי מכל מקום זה נראה לי יותר דוחק דבמצה השרויה במים מאי מצה עשירה שייך בזה. [4] לכך נראה לענ"ד דהא דקאמר הכא דבעינן טעם מצה היינו דבעינן מיהו טעם לחם וזו כיון ששרויה במים אין לו טעם לחם ...

31. ספר שערים מצויינים בהלכה [5]

משום דבעינן טעם מצה וליכא כו'. קשה הא קי"ל במס' פסחים (קטו): בלע מצה יצא, דלא בעי טעם מצה, ועי' בהגה' מהר"ץ חיות מש"כ בזה. ולי נראה לתרץ דהתם המצה יש לה טעם מצה, אלא דהוא אכלה באופן שלא טעם טעמה, אבל הכא שבשלה אין לה עוד טעם מצה, ותו לאו לחם איקרי, כמש"כ רש"י (ד"ה אבל). שוב לאח"ז מצאתי מפורש ברבינו מנוח (חומ"צ פ"ו ה"ב) דמחלק. דאם כרך המצה בסיב אף ידי מצה לא יצא, דהא אי בעי למטעם טעם מצה לא מצי טעים, אבל אם בולע מצה לחודיה אי בעי למטעם מצי טעים ע"י שלועסו. ולפי"ז כש"כ הכא דאזיל הטעם מהמצה גופה ע"י שבשלה. וכזה כתב בפמ"ג (מ"ז סי' תסא סק"ב) עי"ש.

32. צל"ח מסכת ברכות דף לח עמוד ב

אלא לבסוף מאי מברך וכו'. נלע"ד דמה דאמר לקמן דף מ"ד ע"ב על הביעא ועל מיני קופרא וכו' ולבסוף בורא נפשות רבות אבל ירקא לא, ע"ש. עכ"פ בשבעת המינין מברך לאחריו, והוא מפורש שם במשנה [מ"ד ע"א] אכל ענבים תאנים ורמונים וכו' והכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש, ורב יצחק בר אבדימי רק על ברכת בורא נפשות רבות קאמר שאינו מברך רק על ביעא ומיני קופרא. והמקשה כאן היה סובר כרב יצחק בר אבדימי, ולכן הקשה דאי שלקות לאו במלתייהו קיימי ואין שם ברכה מעין שלש, א"כ לבסוף מאי מברך. והשיב המתריץ דלמא בורא נפשות רבות, והיינו כשאר אמוראים התם דאפי' על ירקא ומיא נמי מברך לבסוף בורא נפשות רבות וכו'. ובהו מתורץ מה שקשה לכאורה אם לפניו היינו שהכל ולאחריו היינו בורא נפשות רבות, א"כ מאי חידוש יש בזה שהוצרך ר' חייה בר אבא לומר שראה זה מר' יוחנן. ולפי מה שכתבתי נחא, שהחידוש היה שבירך לאחריו ולאפוקי מרב יצחק בר אבדימי.

33. ספר אז ישיר – ירח האיתנים

עץ הדעת חיטה היה

המדרשילי פותח בקביעה שהחיטה היא המסמלת דעת, ובלשון המדרש "כד לא הוה בר נש דיעה אינון אמרין לא אכל ההוא אינשא פיתא

.....
רל. במדרש (בראשית רבה פרשה ט"ו פסקה ז') השיטות הפוכות שלדעת ר"מ עץ הדעת חטים היה ולדעת ר"י גפן היה. וז"ל:

מה היה אותו האילן שאכל ממנו אדם וחווה ר"מ אמר חטים היו, כד לא הוה בר נש דיעה אינון אמרין לא אכל ההוא אינשא פיתא דחייטין מן יומי. רבי שמואל בר ר' יצחק

סגולת ארבעת המינים – * אז ישיר – חסה

דחייטין מן יומי", דהיינו כאשר אנשים רואים אדם חסר-דעה, רגילים לומר עליו שלא אכל פת חטים מימיו [וע"כ אין לו דעת]. עץ הדעת, לפי הסבר זה, מסמל את מעלת האדם – דעת.

לפי שיטה זו, טרם חטא אדם הראשון היו החטים גדלים על האילן. וכדברי המדרש "רבי שמואל בר ר' יצחק בעי קמי רבי זעירא א"ל אפשר חטים היו? אמר לו הין. א"ל והכתיב עץ? א"ל מתמרות היו כארזי לבנון". דהיינו, כשהתורה מכנה את עץ הדעת בשם עץ, הכוונה עץ כפשוטו המגדל פירות.

ומה היו אותן הפירות? כתב בתורת חיים (סנהדרין דף ע') שהכוונה שהעץ היה מוציא ככרות לחם ראויים לאכילה – גלוסקאות, וז"ל התורת חיים שם:

רבי יהודה אומר חסה היה. ואע"ג דעץ הדעת כתיב? בב"ר פריך לה ומשני מתמרות היו כארזי לבנון. וצריך לומר דלאו חסה ממש היה, דאם כן מאי כי טוב העץ למאכל דקאמר והלא חסה ממש אינה ראויה לאכילה אלא פת חסין היה שהיתה הארץ מוציאה או גלוסקאות כמו שיהיה לעתיד.

והביא שם התורת חיים שבמדרשילח נתלקו התנאים מכח זה בנוסח הברכה הנאמרת על הפת, וז"ל התורת חיים:

.....
בעי קמי רבי זעירא א"ל אפשר חטים היו? אמר לו הין. א"ל והכתיב עץ? א"ל מתמרות היו כארזי לבנון. איך יעקב בר אחא איתפלגון רבי נחמיה ורבנן, רבי נחמיה אמר המוציא לחם מן הארץ שכבר הוציא לחם מן הארץ. ורבנן אמרי מוציא לחם מן הארץ שהוא עתיד להוציא לחם מן הארץ, שנאמר (תהלים עב) "יהי פסת בר בארץ". לפת תרין אמוראין פליגי רבי חנינא בר יצחק ורבי שמואל בר אבמי, חד אמר לפת לא פת היתה, וחורנה אמר לפת לא פת היא עתידה להיות. רבי ירמיה בריך קמיה דרבי זירא המוציא לחם מן הארץ, וקלסיה כרבי נחמיה. אתמהא? אלא שלא לערב את האותיות.

ילקוט שמעוני בראשית - פרק ב - רמז כא:

ועץ הדעת טוב ורע, מה היה אותו האילן שאכל ממנו אדם הראשון? רבי מאיר אומר חטים היו. כד לא הוה בבר נש דעה אינון אמרין לא אכל ההוא גברא פיתא דחטין מן יומי. אפשר חטין היו, והכתיב עץ? מתמרות היו כארזי לבנון.

רלח. ע"ע ברכות דף ל"ח.

וכן איתא בבראשית רבה אתפלגין רבי נחמיה ורבנן. רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ, שכבר הוציא לחם מן הארץ. ורבנן אמרי המוציא לחם מן הארץ, שהוא עתיד להוציא לחם מן הארץ, שנאמר 'יהי פיסת בר בארץ'. פי' לפי שיסדו לומר בנוסח ברכת המוציא לחם מן הארץ, ולא תיקנו לומר המוציא תבואה או דגן מן הארץ, דלחם לא מיקרי עד אחר האפייה, ואין הארץ מוציאה לחם אלא תבואה. אלא לפי שקודם שחטא אדם, היתה מוציאה גלוסקאות, וכן לעתיד תוציא גלוסקאות.

כלומר, נחלקו התנאים האם מברכים על הפת באות ה' "המוציא לחם" או שמא מברכים רק "מוציא לחם". ושורש המחלוקת היא האם הנוסח נקבע ע"ש הפת שגדלה בגן עדן בימי אדם הראשון, שהארץ הוציאה גלוסקאות, פת ראויה לאכילה. או שמא נוסח הברכה נקבע ע"ש העתיד שעתידיה הארץ להוציא גלוסקאות כבימי קדם. נוסח של "מוציא לחם" משמע שכבר הוציאה הארץ לחם דהיינו בימי אדם הראשון. "המוציא לחם" משמע שלעתיד לבוא תוציא הארץ לחם. בין כך ובין כך משמע שלכו"ע הוציאה הארץ גלוסקאות בימי אדם הראשון, והמחלוקת היא על שם מה קבעו את מטבע הברכה.

לפי שיטה זו שאדם הראשון חטא בפת, ניתן לבאר מספר מאמרי חז"ל נוספים.

הנה, רז"ל במסכת כתובות (דף ק"א), דרשו שלעתיד לבוא עתידיה הארץ להוציא גלוסקאות, דהיינו, לחם הראוי למאכל ללא שום הכנה נוספת, וז"ל הגמ':

וא"ר חייא בר יוסף עתידיה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, שנאמר 'יהי פסת בר בארץ'.

ולפי דברי המדרש שפרי עץ הדעת היה פת, ניתן לבאר בפשיטות מדוע ישנה הבטחה שהארץ תוציא לעתיד לבוא לחם הראוי למאכל. לפני חטא אדם הראשון הוציאה הארץ לחם הראוי לאכילה, וכאשר חטא אדם

• עוד עיין שם לבירור הדברים